

ДЕРИВАЦІЙНО-КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПОЛЕ ЛЕКСЕМИ «БОГ»

Актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного дослідження мотиваційних, словотворчих, семантичних особливостей дериваційно-концептуального поля лексеми «Бог» із залученням новітніх концепцій сучасної когнітивної науки.

Мета роботи – з'ясувати дериваційно-концептуальне поле лексеми «Бог». Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) вивчення наукової розробки цієї проблеми у працях інших вчених науковців;
- 2) укладення зібраного матеріалу за принципом синхронічної та діахронічної деривації;
- 3) з'ясування основи похідності зв'язків між мотивом і дериватом;
- 4) дослідження словотвірного і концептуального поля лексеми «Бог».

Словотвір – відносно молода лінгвістична дисципліна, але вже багато років вчені приділяють велику увагу різноманітним проблемам словотворення, у тому числі і зв'язку словотворення з когнітивною лінгвістикою.

Однією з важливих проблем є те, як словотвірні ресурси впливають на модифікування значення першослова, на усвідомлення людиною зв'язків між новотвором і тим словом, що міститься в ядрі словотвірного і концептуального поля. Як зазначають різні науковці, в цьому випадку не можна не приділити уваги значенню людини, адже саме вона, а вірніше її свідомість, є головним учасником цього прогресу [7].

Термін „словотвірне (дериваційне) поле” в лінгвістичній літературі вживають для аналізу різних одиниць системи словотвору. Ідею поля використовують переважно для комплексного дослідження та систематизації похідних слів різної частиномовної належності, що містять те чи інше словотвірне значення, яке є одним з найістотніших показників валентності афіксальних морфем і якого надають твірним основам різноманітні словотворчі

засоби. Вони є важливою складовою дериваційної структури слова. На думку І.І. Ковалика, така система одиниць повинна розглядатися як узагальнене словотвірне поняття і мати основні складники: словотвірною-семантичну єдність, побудовану на єдності лексико-граматичного і структурного характеру твірної основи та тотожності афіксальної частини похідних слів [5].

На думку Кубрякової, правильне прочитання похідного слова вимагає особливої стратегії розпізнавання, яка пов'язана з підходом до словотворення з позицій когнітивної лінгвістики, які фіксують більш глибокі знання, що стоять за ними.

Зараз поняття «концепт» привертає велику увагу вчених. Сформувався ряд підходів до вивчення концептів – психолінгвістичний, логічний, лінгвокультурологічний, антропоцентричний. Концепт найближчий до ментального світу людини, а отже, до культури й історії, тому має специфічний характер. Концепт – це універсальний феномен, який допомагає встановити особливості національної картини світу. Концепт є результатом зіткнення словникового значення слова з особистим і народним досвідом людини, тобто концепт дорівнює сумі лексичного значення і досвіду мовця. Концепти являють собою колективну спадщину у свідомості народу, його духовну культуру. Поняття концепту є основою поняттєво-термінологічного апарату для лінгвокультурології [6: 153, 154].

Виділяють такі критерії виділення вроджених людських концептів:

- 1) ці концепти мають бути інтуїтивно ясними і очевидними;
- 2) вони не можуть бути представлені жодними іншими концептами;
- 3) найпростіші концепти повинні брати найактивнішу участь у створенні інших, більш складних концептів;
- 4) щоб претенденти на роль вроджених і універсальних людських концептів релевантно проявили себе у практичній роботі з різними за структурою мовами світу;
- 5) щоб концепти, які можуть служити матеріалом для створення семантичних визначень, підтвердили своє право називатися лексично

універсальними, щоб вони мали свої «власні імена» в усіх мовах світу. [2: 192, 193].

Словотвірне гніздо лексеми «Бог» у сучасній українській мові, яке об'єднує, за нашими дослідженнями, 111 дериватів, утворених афіксальними способами, є досить складним. У складі словотвірного гнізда виявлено похідні, серед яких 12 дієслів, 68 іменників, 21 прикметник, 1 числівник та 9 вигуків.

156-2349

Концептуальне ж поле лексеми нараховує 23 елементи: Бог – Божество, Небожитель, Безсмертний, Господь, Господь Бог, Творець, Сотворитель, Спаситель, Спас, Всевишній, Всеблагий, Всемогутній, Передвічний, Вседержитель, Вишній, Цар Небесний, Отець Небесний, Владика Небесний, Суддя, Захисник, Всевидячий, Всюдисущий, Всезнаючий. Така багата вербалізація цього концепту в мові говорить про його довгу історію. Крім того, він наявний у великій кількості приказок, прислів'їв, афоризмів, художніх творів та творів мистецтва. Етимологічний шар концепту «Бог» дає таку інформацію. Саме слово «бог» споріднене з давньоіндійським bhagah, яке означає «наділяючий, податель, удача, щастя» [4: 219], і давніше значення «майно, їжа» [8].

У дериватологічному полі лексеми «Бог» окрім слів, де можна легко виявити корінь *бог-*, наявні також слова, які варто розглядати з точки зору діяхронічного аспекту, бо вони пов'язані з ядром поля етимологічно. Це, наприклад, *збіжжя, багаття, багатий, бажок, богун, небіж, небіжчик, неборак, убогий*.

Концепт БОГ відносять до числа понять, що мають універсальний, загальнолюдський характер, таких як *доля, душа, правда, щастя, любов*, але з окремими специфічними елементами значення. Однією з особливостей поняття «Бог» є те, що воно самою своєю присутністю об'єднує, зв'язує найважливіші для свідомості народу поняття, в кожному з яких є частина «божественного» сенсу, і визначає їх національно-культурну специфіку.

Теоретичне значення виконаної праці полягає в тому, що результати в цілому сприяють подальшому розвитку лінгвокультурологічного підходу до вивчення концептосфер мовних особистостей.

Практичне значення полягає в тому, що результати можуть бути використані для підготовки навчальних посібників, наприклад, з лінгвокультурологічного аналізу тексту.

Література

1. Великий тлумачний словник СУМ :170000/ Гол. ред.: Бусел В.Т. — К.: Ірпінь: Перун, 2004. — 1426 с.
2. Вежбицкая А. Семантика, культура и познание: общечеловеческие понятия в культуроспецифичных контекстах // THESIS, 1993, вып. 3. — С.185-206.
3. Даль Владимир. Толковый словарь живого великорусского языка. Т.1. М., 1995.
4. Етимологічний словник української мови: в 7-ми т. / Упоряд. : Р.В. Болдирєв, В.Т. Коломієць, О.П. Критенко та ін.; Редкол.: О.С. Мельничук (гол.ред.) та ін. — К.: Наукова думка, 1982
5. Ковалик І.І. Вчення про словотвір (словотворчі частини слова): Присвячується ІV Міжнар. конгр. славістів. — Львів: Вид.-во Львів. ун-ту, 1958.—78 с.
6. Петрова Л.А. Лингвокогнитивные основы художественной картины мира: Симферополь, 2006.—283с.
7. Селіванова О.О. Концептуалізація просторової орієнтації в українських фраземах // Мовознавство. — 2004. — №1. — С.17-25
8. Фасмер Макс. Этимологический словарь рус. яз. — М. : Прогресс, 1964